

A Study of Speech Acts Based on John Searle's Theory in Three Poems by Mahdi Akhavan-Sales ("Akhar-e Shahnameh," "Zemestan," and "Az In Avesta")

Kazem Dezfoulian Rad

Professor, Department of Persian Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran; k_dezfoulian@sbu.ac.ir

Mahdieh Moradbekloo*

Corresponding Author, Master's Degree in Persian Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran; mahdieb466@gmail.com

Article Type

Research Article

Article History

Received

March 24, 2023

Revised

January 08, 2024

Accepted

April 14, 2024

Published Online

September 23, 2025

Keywords

Mahdi Akhavan Sales,
speech acts,
"Akhar-e Shahnameh",
"Zemestan",
"Az in Avesta",
John Searle.

ABSTRACT

The concept of speech act is a cornerstone of both linguistics and philosophy of language. A speech act is an action performed through an intentional utterance. When a deliberate and illocutionarily forceful utterance is produced with the intent of initiating a process or eliciting an action, it constitutes a speech act. This theory posits that the function of certain utterances is not to describe an action in progress but to perform the intended act or a component thereof through the very act of speaking. Following his mentor J. L. Austin, John Searle classifies speech acts into five categories: assertives, directives, commissives, expressives, and declarations. This study examines three poetic collections by Mehdi Akhavan-Sales: "Ākhar-e Šāhnāme," "Zemestān," and "Az In Āvestā." Quantitative analysis reveals that assertives are the most frequent speech act with 948 occurrences, while commissives are the least frequent with only 5 instances. The collection "Zemestān" contains the highest number of speech acts, whereas "Az In Āvestā" exhibits the fewest. The predominance of assertives indicates that the poet's affirmation of beliefs takes precedence over emotional expression. Akhavan-Sales's poetry is primarily concerned with substantiating the poet's convictions about his historical era rather than being emotive or commitment-oriented. The low frequency of commissives and declarations further suggests the poet's limited illocutionary authority or relatively low social power. The research employs a descriptive-analytical method based on library resources.

Cite this Article: Dezfoulian Rad, K., & Moradbekloo, M. (2025). A study of speech acts based on John Searle's theory in three poems by Mahdi Akhavan-Sales ("Akhar-e Shahnameh," "Zemestan," and "Az In Avesta"). *Literary Text Research*, 29(105), 9-34. <https://doi.org/10.22054/ltr.2024.73132.3709>

© 2025 by Allameh Tabataba'i University Press

Print ISSN: 2251-7138 Online ISSN: 2476-6186

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir>

DOI: 10.22054/ltr.2024.73132.3709

ATU
PRESS

Introduction

Language has been one of the most significant social phenomena in human history since ancient times, with its origins tracing back to the emergence of the earliest human communities. Beyond facilitating human speech and serving as a communicative system, one of its primary characteristics is that language functions as a carrier of human thought and plays a pivotal role in shaping individuals' ideas. Consequently, the study of language holds profound importance (Ghobadi, 1400: 2). Language serves as the instrument for establishing interpersonal communication. However, while communication constitutes its primary function, language also fulfills numerous subsidiary roles. Regarding its communicative role, it must be noted that the sender and receiver are typically positioned in direct interaction, with message transmission occurring synchronously (Kheirabadi & Sameni, 1395: 13). Austin was the first philosopher to argue that there exists a significant class of linguistic utterances that take the grammatical form of declarative sentences yet are neither true nor false, as the speaker's intention in producing them is not to describe a state of affairs or reality, but rather to perform an action through the utterance itself (Abdollahi, 1387: 29).

Pragmatics is a branch of linguistics that examines the influence of context on meaning. One of the prominent theories within pragmatics is speech act theory. In this framework, meaning is not analyzed solely in terms of semantic features or truth conditions but is conceptualized as an action that effects change in the external world. Speech act theory was first introduced by J. L. Austin in the 1940s, developed through a series of lectures he delivered at university, and subsequently refined and disseminated more comprehensively in linguistics by his student, John Searle (Kazemi & Jamshidi, 1395: 4). Another effective method for interpreting the implicit dimensions of a text is the analysis of its speech acts. Among all approaches in general pragmatics, speech act theory has garnered the greatest attention (Levinson, 1977: 226, as cited in Khosravi, 1396: 2). Speech act theory situates language within the context of human action and investigates the functions and objectives of such actions as realized through utterances (Poitras, 2008: 337, *ibid.*).

Background of Research

Numerous research studies and publications have been produced on the theory of speech acts and the works of Mehdi Akhavan-Sales until now, and some of them will be mentioned:

1. The article "Analysis of the Shath Genre Based on Speech Act Theory" (Zarghani & Akhlaghi, (1391) employs speech act theory to examine the literary genre of shathiyāt. The authors first delineate the foundations of this genre by tracing the historical development of speech act theory. Drawing on Ruzbehan Baqali Shirazi's explications, they then select forty shath statements and classify them according to Searle's fivefold taxonomy.
2. In "Speech Acts and Their Significance in Text Analysis" (Amouzadeh & Ramazanzadeh, (1385), the authors provide a concise overview of speech act theory

from the perspectives of Austin and Searle before analyzing its performative functions in Simin Daneshvar's novel *Jazireh-ye Sargardani* (The Island of Bewilderment).

3. Another relevant study is "The Fivefold Speech Acts in Sohrab Sepehri's Poem 'The Sound of Water's Footsteps'" (Abdollahian & Bagheri, (1396). The authors introduce the objectives of speech act theory and subsequently examine its application in Sepehri's "Sedā-ye Pā-ye Āb."

While the aforementioned studies exemplify research in this domain, no independent investigation entitled "Speech Acts in the Poetry of Mehdi Akhavan-Sales: An Analysis Based on Austin and Searle's Theory" has been conducted to date. Accordingly, the present study represents the first of its kind.

Method of Research

The study employs a descriptive-analytical methodology based on documentary and library resources. The research process begins with the systematic collection of written materials on Austin and Searle's speech act theory, including books, journal articles, and dissertations. Concurrently, the complete poetic corpus of Mehdi Akhavan-Sales under investigation is compiled. Key theoretical constructs and analytical frameworks are then extracted and categorized from the scholarly sources. In the subsequent phase, the frequency and distribution of speech act types across Akhavan-Sales's poetry are quantitatively and qualitatively analyzed.

Conclusion

In the three collections, a total of 1,868 speech acts have been identified: 948 assertives, 486 expressives, 402 directives, 5 commissives, and 27 declarations. The statistical analyses aim to reveal the approximate frequency of speech acts in each collection, thereby identifying the dominant types and the work containing the highest concentration. The predominance of assertives indicates that the poet seeks to depict the nature of phenomena and articulate his convictions, presenting his world as it is or as he believes it to be through poetry. These assertions, often manifested as protest or evidential reasoning, take precedence over emotional expression, rendering Akhavan-Sales's poetry more concerned with substantiating the poet's sincere beliefs about his era than with emotive or commitment-oriented functions. Conversely, the scarcity of commissives and declarations suggests either a lack of obligation and accountability or a relatively low degree of social power. For one or both of these reasons, Akhavan-Sales does not aim to transform the world and instead engages with phenomena rationally. Furthermore, "Zemestān" exhibits the greatest linguistic richness in terms of both the poet's communicative intent and the audience's interpretive access due to its significantly higher density of speech acts compared to the other two collections.

تحلیل کنش‌های گفتاری بر اساس آرا جان سرل در سه منظومه مهدی اخوان ثالث (آخر شاهنامه، زمستان و از این اوستا)

استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛

k_dezfoulan@sbu.ac.ir

نویسنده مسئول؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛

mahdieh466@gmail.com

کاظم دزفولیان راد

مهدیه مرادبکلو *

چکیده

اصطلاح کنش گفتاری از اصطلاحات زبان‌شناسی و فلسفه زبان است. کنش گفتاری به عملی گفته می‌شود که در نتیجه یک گفته عمدی رخ می‌دهد. زمانی که گفته‌ای تحریک‌آمیز و عمدی بیان می‌شود، به قصد اینکه جریان یا کنشی به راه بیفتد، هم از کنش گفتاری صحبت می‌کنیم. این نظریه نشان می‌دهد که منظور از بیان بعضی جمله‌ها کاری نیست که در حال انجام آن هستیم؛ بلکه خود عمل و یا بخشی از عملی است که قصد انجام آن را داریم. جان سرل نیز به پیروی از استادش، آستین، کنش‌های گفتاری را به پنج دسته اظهاری، اعلامی، تعهدی، ترغیبی و عاطفی طبقه‌بندی می‌کند. در این پژوهش، سه مجموعه «آخر شاهنامه»، «زمستان» و «از این اوستا» از مهدی اخوان ثالث مورد بررسی قرار گرفته‌است. نتایج به دست آمده حاکی از این است که کنش اظهاری با ۹۴۸ مورد بیشترین کاربرد و کنش تعهدی با ۵ مورد کمترین کاربرد را دارد. همچنین در کتاب «زمستان» بیشترین تعداد کنش‌های گفتاری و در کتاب «از این اوستا» کمترین تعداد کنش‌های گفتاری به کار رفته‌است. این اظهار باورها بر احساسات و عواطف او پیشی می‌گیرد و شعر اخوان بیش از آن که عاطفی و یا متعهد باشد، در پی اثبات باورهای شاعر از زمانه خویش است. کم بودن تعداد کنش‌های تعهدی یا اعلامی نیز نشانه عدم تعهد یا مرتبه پایین قدرت اجتماعی این شاعر است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است.

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۱/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۰/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۱/۲۶

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها

مهدی اخوان‌ثالث،

کنش‌های گفتاری،

آخر شاهنامه،

زمستان،

از این اوستا،

جان سرل.

استاد به این مقاله: دزفولیان راد، کاظم و مرادبکلو، مهدیه. (۱۴۰۴). تحلیل کنش‌های گفتاری بر اساس آرا جان سرل در سه منظومه مهدی اخوان‌ثالث (آخر شاهنامه، زمستان و از این اوستا). متن پژوهی ادبی، ۲۹(۱۰۵)، ۳۴-۹.

<https://doi.org/10.22054/ltr.2024.73132.3709>

© ۱۴۰۴ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

شاپا چاپی: ۷۱۳۸-۲۲۵۱

شاپا الکترونیکی: ۶۱۸۶-۲۴۷۶

نشانی وبگاه: ltr.atu.ac.ir

مقدمه

زبان یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی بشر از دیرباز بوده که زمان شکل گرفتن آن به پیدایش نخستین اجتماعات انسانی بازمی‌گردد. زبان علاوه بر سخن گفتن انسان‌ها و فارغ از یک نظام ارتباطی که یکی از ویژگی‌های مهم آن به حساب می‌آید، حامل اندیشه‌های آدمی و در شکل‌گیری اندیشه‌های افراد نقش مهمی دارد. از این رو مطالعه زبان از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. (قبادی، ۱۴۰۰: ۲) زبان ابزار و وسیله برقراری ارتباط در بین انسان‌ها است؛ اما باید در نظر داشت که برقراری ارتباط نقش اصلی زبان است؛ ولی زبان نقش‌های فرعی بسیاری را نیز دارا است. در مورد نقش ارتباطی زبان که نقش اصلی آن به شمار می‌آید باید توجه داشت که دوطرف گیرنده و فرستنده غالباً در برابر یکدیگر قرار دارند و انتقال پیام به صورت هم‌زمان است. (خیرآبادی و سامنی، ۱۳۹۵: ۱۳) آستین نخستین فیلسوفی بود که بیان کرد میان اظهارات زبانی طبقه مهمی وجود دارد که دارای صورت جمله‌های خبری‌اند، با این حال نه صادق‌اند و نه کاذب؛ زیرا قصد گوینده از ادای این جملات توصیف وضع و حال و یا واقعیتی نیست؛ بلکه انجام یک فعل به وسیله همین جملات است. (عبداللهی، ۱۳۸۷: ۲۹) کاربردشناسی یکی از حوزه‌های زبان‌شناسی است که به بحث درباره تأثیر بافت بر معنا می‌پردازد. یکی از نظریه‌های مطرح شده در کاربردشناسی زبان، نظریه کنش‌های گفتاری است. در این نظریه معنا نه فقط از دیدگاه مشخصه‌های معنایی و معنای شرایط صدق بررسی می‌شود؛ بلکه به‌مثابه کنش و عملی تلقی می‌شود که در جهان خارج از زبان، تغییری ایجاد می‌کند. نظریه کنش‌های گفتاری نخستین بار توسط آستین^۱ در دهه ۱۹۴۰ مطرح شد و طی درس گفتارهایی که وی در دانشگاه ارائه می‌کرد، گسترش پیدا کرد و بعدها توسط شاگرد وی سرل^۲، به‌صورت کامل‌تری در زبان‌شناسی رواج پیدا کرد. (کاظمی و جمشیدی، ۱۳۹۵: ۴) نظریه کنش گفتار یک نظریه فلسفی است که در حوزه فلسفه زبان قرار گرفته و برای بررسی و شناخت کارکرد زبان در بافت، روشی مهم به حساب می‌آید. (خسروی، ۱۳۹۶: ۲)

پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر با تکیه بر نظرات سرل و آستین درصدد پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- ۱- کدام نوع از کنش گفتارها در سه کتاب «آخر شاهنامه»، «زمستان» و «از این اوستا» مورد استفاده قرار گرفته‌اند؟

1. Austin, J. L.

2. Searle, J. R.

۲- کدام کنش گفتارها کمترین و بیشترین کاربرد را در سه کتاب «آخر شاهنامه»، «زمستان» و «از این اوستا» دارند؟

اهداف پژوهش

هدف‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

- الف- بررسی کاربرد نظریهٔ زبانی در سه کتاب اخوان ثالث (آخر شاهنامه، از این اوستا و زمستان)؛
- ب- بررسی انواع و بسامد کنش گفتارها در سه کتاب اخوان ثالث (آخر شاهنامه، از این اوستا و زمستان).

ضرورت انجام پژوهش

با این پژوهش می‌توان به کنش گفتارهای رمزآمیز نهفته در اشعار مهدی اخوان ثالث دست یابیم و با جهان‌بینی وی آشنا شویم. همچنین از طریق پژوهش دربارهٔ نظریهٔ کنش گفتاری آستین و شاگردش سرل، به اهمیت این کنش‌ها در کشف جهان ذهنی شاعر واقف گردیم و کارگفت‌ها را طبق نظریهٔ کنش گفتاری از سه کتاب مهدی اخوان ثالث استخراج کنیم.

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است؛ بدین صورت که ابتدا از منابع مکتوب موجود در رابطه با نظریهٔ کنش گفتاری سرل و آستین ازجمله کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌ها و اشعار مهدی اخوان ثالث گردآوری شده، سپس مؤلفه‌های موجود و دیدگاه‌ها در هریک از این منابع استخراج و طبقه‌بندی گشته است. در مرحلهٔ بعدی، بسامد انواع کنش‌های گفتاری در اشعار مهدی اخوان ثالث مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش

دربارهٔ نظریهٔ کنش گفتاری و مهدی اخوان ثالث تاکنون پژوهش‌ها و تألیفات متعددی به انجام رسیده است که به برخی از آنان اشاره می‌شود.

- ۱- مقاله «تحلیل ژانر شطح بر اساس نظریهٔ کنش گفتار» (زرقانی و اخلاقی، ۱۳۹۱) با استفاده از نظریهٔ زبانی کنش گفتار به بررسی ژانرهای ادبی شطحیات پرداخته‌است. نویسندگان این مقاله ابتدا سعی

کرده‌اند تا مبانی ژانر شطحیات را با اشاره به سیر تکوینی نظریه کنش گفتار شرح دهند. سپس، براساس شرح شطحیات روزبهان بقلی شیرازی چهل مورد از شطحیات را برگزیده و آن‌ها را در قالب طبقه‌بندی پنجگانه سرل قرار داده‌اند.

۲- مقاله «کنش‌های گفتاری و اهمیت آن در تحلیل متن» توسط عموزاده و رمضان‌زاده (۱۳۸۵) نوشته شده است. نویسندگان این مقاله، نظریه کنش‌های گفتاری را از دیدگاه آستین و سرل به‌طور خلاصه بررسی و کارگفت‌های نظریه کنش کلامی را در رمان «جزیره سرگردانی» اثر سیمین دانشور واکاوی می‌کند.

۳- از جمله مقالات دیگر می‌توان به «کنش‌های گفتاری پنج‌گانه در شعر صدای پای آب سپهری» نوشته عبداللهیان و باقری (۱۳۹۶) اشاره کرد. نویسندگان این مقاله نیز ضمن معرفی کنش‌های گفتاری و اهداف آن، کارگفت‌های کنش گفتاری را در شعر «صدای پای آب» سهراب سپهری تحلیل کرده‌اند.

پژوهش‌های فوق نمونه‌هایی از پژوهش در حیطه کنش گفتاری بودند؛ اما تاکنون پژوهشی با عنوان مستقل «بررسی اشعار مهدی اخوان ثالث براساس نظریه کنش گفتاری آستین و سرل» صورت نگرفته است؛ بنابراین پژوهش حاضر در نوع خود اولین پژوهش در این موضوع به شمار می‌رود.

مبانی نظری

نظریه کنش‌های گفتاری

یکی از دیدگاه‌های تحلیل متن که براساس آن می‌توان مفاهیم بلاغی و ادبی را در واحدهای کوچک (جمله) بررسی کرد، نظریه کنش گفتار است. این نظریه از نظریات مربوط به فلسفه زبان است که به‌صورت ضمنی، پیش‌فرض نقد احساسی و تأثیری را در مخاطب علاقه‌مند به شعر زیر سؤال می‌برد و نظرگاهی تازه به او ارائه می‌کند که براساس آن علاوه بر آن که عمل نقد را صرفاً داوری و احساسی بی‌اساس تلقی نمی‌کند؛ بلکه متون را با نوعی دیدگاه انتقادی می‌خواند. (عبداللهیان و باقری، ۱۳۹۶: ۲۴۱)

نظریه کنش گفتار نخستین بار توسط آستین در مجموعه سخنرانی‌هایی تحت عنوان «چگونه کلمات کار می‌کنند» در مقابل نقد دیدگاه منطقیون مثبت‌گرا - که تنها کارکرد زبان را شناخت جملات صادق و کاذب بود- ارائه گردید. (احمدی نرگسه و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۶) آستین معتقد است که تولید یک کنش گفتار نیازمند گوینده‌ای است که چنین پاره گفتاری را تولید کند، او این عمل را کنش بیانی می‌نامد. این

کنش گفتار تأثیری روی مخاطب خواهد داشت که آن را کنش غیربیانی^۱ می‌نامد. همچنین او واکنش مخاطب را نسبت به کنش غیربیانی، کنش پس بیانی^۲ نامید. شاگردش سرل نیز در تقسیم بندی پنج گانه اهداف کنش‌های بیانی، کنش‌ها را با عناوین اظهاری، عاطفی، ترغیبی، تعهدی و اعلامی دسته‌بندی می‌کند.

جان سرل و طبقه‌بندی پنجگانه کنش‌های گفتاری

دلیل پرداختن به مطالعه افعال گفتاری صرفاً این است که هر ارتباط زبانی، مستلزم افعال زبانی است. واحد ارتباط زبانی آن گونه که عموماً گمان کرده‌اند نشانه، واژه یا جمله و یا حتی مصداق نشانه، واژه یا جمله نیست؛ بلکه ایجاد یا صدور نشانه یا واژه و یا جمله در انجام فعل گفتاری است. تلقی یک مصداق به‌عنوان یک پیام به معنای تلقی آن به‌عنوان مصداق ایجاد شده یا صدور یافته است. به بیان دقیق‌تر ایجاد یا صدور مصداق جمله تحت شرایط خاصی یک فعل گفتاری است و افعال گفتاری واحدهای بنیادین یا کوچکترین واحدهای ارتباط زبانی اند. یکی از راه‌های فهم این نکته این است که شخص از خود پرسد تفاوت میان تلقی و عدم تلقی یک شیء به‌عنوان مصداقی از ارتباط زبانی در چیست؟ تفاوت بسیار مهم این است که وقتی من صدا یا علامتی روی تکه‌ای کاغذ را مصداق ارتباط زبانی؛ یعنی یک پیام تلقی می‌کنم، یکی از چیزهایی که باید فرض کنم این است که این صدا یا علامت توسط موجود یا موجوداتی ایجاد شده است که کم یا بیش مانند خود من هستند و با مقاصد خاصی آن صدا یا علامت را ایجاد کرده‌اند. (عبداللهی، ۱۳۸۷: ۱۰۷) سرل از جمله محققانی است که به بسط و پرورش نظریه کنش گفتار کمک کرد. زبان نه تنها پدیده‌ها را توصیف می‌کند؛ بلکه در اجرای آن‌ها نیز نقش دارد. بدین معنا که انسان از زبان برای درخواست انجام کار (نقش امری)، بستن پیمان (نقش تعهدی)، بیان تشکر (نقش عاطفی) و غیره بهره می‌گیرد. (حسینی و حسن‌پور، ۱۳۹۱: ۴۳)

از نظر سرل افعال گفتاری به‌طور کلی تابع معنای جمله‌اند چنان که همیشه معنای یک جمله نمی‌تواند بار نهفته در یک جمله و فعل گفتاری صورت گرفته به وسیله آن را معین کند، برای انجام فعل گفتاری نیز باید جمله‌های با معنا وجود داشته باشد تا فعل گفتاری تحقق یابد. این نکته همان چیزی است که سرل با این تعبیر آن را بیان کرده‌است: بررسی معانی جمله‌ها و بررسی افعال گفتاری مستقل از یکدیگر نیستند؛ بلکه یک بررسی‌اند از دو نظرگاه متفاوت. بررسی و بحث درباره افعال گفتاری از چند جهت اهمیت دارد:

1. illocutionary act
2. perlocutionary act

اولاً فهم دقیق و درست ارتباط زبانی در صورتی ممکن است که سخن گفتن را فعل گوینده دارای قصد بدانیم، ثانیاً فهم دقیق و درست به معنای یک جمله بستگی تام و تمام به تعیین قصد گوینده و بار محتوای نهفته در جمله دارد، به تعبیر دیگر فعل گفتاری، فعل تعیین‌کننده معناست. (عبداللهی، ۱۳۸۷: ۴۷) ایده اصلی در نظریه کنش گفتاری جان سرل، فعل مضمون در سخن و یا همان معنای ضمنی است که دستیابی به آن از طریق بافت امکان‌پذیر است. (کوک، گای، ۱۳۸۸: ۵۷) بنابراین، بافت یکی از گزاره‌های تأثیرگذار برای دستیابی به فعل مضمون در سخن است. بافت موقعیت^۱ می‌تواند شرایطی را پدید آورد که مفهوم یک جمله جدا از معنی صریح خود معنای ضمنی بیابد و این معنی در آن بافت قابل درک گردد. (صفوی، ۱۳۸۷: ۱۷۱)

سرل، کنش‌های گفتار و رفتار متفاوتی دسته‌بندی می‌کند و دیدگاه وی از تنوع معنایی بیشتری برخوردار است. بافت یا فحوای کلام یکی از مهم‌ترین عواملی است که در تقسیم‌بندی انواع کنش‌های گفتاری در دیدگاه سرل اهمیت دارد. چگونگی شکل‌گیری بافت یک کنش گفتار با ماهیت و مقصود از تولید آن کنش در تعامل است؛ مثلاً اینکه آیا کنش یک عمل اجتماعی صرف است یا خیر و نیز اینکه آن کنش دربردارنده چه نوع عمل اجتماعی می‌باشد. از این‌رو در بررسی کنش‌های گفتاری متون مختلف لازم است نوع بافت دربردارنده کنش گفتار و نوع عمل اجتماعی موردنظر از تولید آن مورد توجه دقیق قرار گیرد. سرل در بسط تغذیه کنش گفتار اقدام به طبقه‌بندی کنش‌های گفتاری در پنج حیطه مختلف به شرح زیر نمود؛ البته این طبقات به هیچ‌وجه انحصاری نیستند و یک پاره گفتار می‌تواند انواع مختلفی از کنش را در بر داشته باشد. (جمشیدی و کاظمی، ۱۳۹۵: ۱۶)

کنش اظهاری^۲: هدف کنش‌های اظهاری بیان چگونگی چیزهاست. در جمله‌های اظهاری گوینده، همچنان که گزاره‌ای را ارائه می‌دهد، وضعیت امور واقعی را در جهان جمله بازنمایی می‌کند، به بیانی دیگر، گوینده جهان خارج را در اظهارات، ادعاها، نتیجه‌گیری‌ها و آن‌گونه که باور دارد، تصویر می‌کند.

کنش ترغیبی^۳: هدف در کنش ترغیبی واداشتن مخاطب به انجام یا ترک کاری است که می‌تواند در قالب التماس، درخواست، پیشنهاد، یا فرمان صورت پذیرد. در این کنش گوینده می‌خواهد بین جهان خارج با وضعیت مطلوب خود از طریق مخاطب مطابقت ایجاد کند.

1. context of situation

2. representatives act

3. directives act

کنش عاطفی^۱: هدف کنش عاطفی بیان احساسات و حالت‌های روان‌شناختی و دیدگاه‌هاست. در جمله‌های عاطفی، هدف گوینده بیان برخی حالت‌های روان‌شناختی درباره وضعیت اموری است که در محتوای گزاره‌ای بیان شده است. در این کنش انطباق جهان و ذهن وجود ندارد.

کنش تعهدی^۲: در جمله‌های تعهدی هدف گوینده موظف داشتن خود به تحقق بخشیدن کاری است که در محتوای گزاره‌ای بیان کرده است. گوینده با کنش تعهدی از طریق خود بین جهان خارج و وضعیت مطلوب خود مطابقت ایجاد می‌کند.

کنش اعلامی^۳: هدف کنش اعلامی تغییر واقعی در جهان خارج از طریق گفتن چیزی است. در جمله‌های اعلامی هدف گوینده پدید آوردن وضعیت امور بیان شده در محتوای گزاره‌ای است که به درستی انجام موفقیت‌آمیز کنش گفتاری منحصر است. (سرل و وندر ویکن، به نقل از عبداللهمیان، ۱۳۹۶: ۲۴۷)

توجه به بافت در تشخیص کاربرد مستقیم و غیرمستقیم کنش‌های گفتاری بسیار مؤثر است؛ لذا هرگاه بین ساختار جمله و کارکرد آن رابطه‌ای مستقیم وجود داشته باشد، آن را کنش گفتاری مستقیم می‌نامند و هرگاه ارتباط بین ساختار و کارکرد غیرمستقیم باشد، آن را کنش گفتاری غیرمستقیم می‌نامند. (چپمن، ۱۳۸۴: ۲۱۷)

مزیت نظریه سرل بر آستین

مزیتی که نظریه سرل بر نظریه کنش گفتار آستین دارد، یکی در پیشبرد این نظریه و دیگری در دسته‌بندی صریحی است که از افعال جهت تعیین کنش‌های گفتار آن‌ها می‌دهد. براساس طبقه‌بندی سرل می‌توانیم کنش‌های گفتار تمام پاره‌گفتارها را در بافت مشخص نماییم. سرل دوازده جنبه مهم را که باعث متفاوت شدن کنش‌های منظوری از هم می‌شوند، برای ارائه دسته‌بندی خود از کنش‌های گفتار مطرح می‌کند؛ اما فقط چهار مورد آن‌ها را برای ایجاد دسته‌بندی پنج طبقه‌ای خود به کار می‌گیرد که عبارت‌اند از: نکته یا هدف منظوری، جهت مطابقت بین کلمات بیان شده و جهان بیرونی که به آن مربوط می‌شوند، حالت روانی بیان شده و محتوای گزاره‌ای. (فضائل و نگارش، ۱۳۹۰: ۸۲) اختلاف سرل با آستین در کنش بیانی است. سرل کنش بیانی را رد می‌کند و از کنش پاره گفتار و کنش گزاره‌ای صحبت به میان می‌آورد؛ اما در باب کنش پس‌بیانی نظر سرل و آستین یکسان است. (پهلوان‌نژاد و اصطهباناتی، ۱۳۸۷: ۷)

1. expressives act

2. commissives act

3. declarations act

زمستان

نام این مجموعه برگرفته از شعر معروف «زمستان» است. آغاز آشنایی امید با شعر نیمایی در این مجموعه آشکار می‌شود که البته از تجربه‌های خام اوست. گاه در شعرها هدفی شوق‌انگیز است که کم‌کم به یأس می‌انجامد که کمال آن را در این مجموعه باید در همان قطعه «زمستان» یافت: زبان شعر کلاسیک، پیرنگی بی‌سابقه و سمبولیک از فضایی بی‌شور و شوق و یخ‌بسته که پس از شکست ۲۸ مرداد ۳۲ بر کشور حاکم بود. (شاهیندژی، ۱۵۶: ۱۳۸۷-۱۵۷) او به تدریج از چهارپاره‌ها به وزن‌های شکسته می‌گراید. از قطعه «زمستان» به بعد برخی از سروده‌های درخشان اخوان چون «آواز کرک»، «چاوشی»، «باغ من» در این مجموعه جای دارد. مضامین شعرهای اخوان را نیز در این مجموعه از نظر تاریخی می‌توان به دو دسته قبل از شکست سیاسی ۱۳۳۲ در تاریخ ایران و بعد از آن تقسیم کرد. شعرهایی که م. امید پس از این تاریخ سروده، قصه ناامیدی‌های اوست و در سال‌های قبل از این تاریخ شاهد میل به مبارزه و آزادی‌خواهی او هستیم. (محمدی آملی، ۱۳۷۷: ۱۱۵-۱۱۴) این مجموعه شعر نخست در ۱۳۳۵ چاپ شد سپس بارها تجدید چاپ شد. بسیاری از شعرهای زیبا و ماندگار اخوان در این منظومه جمع آمده‌است که تقریباً همه آنها بازتاب تلاش و امید ایرانیان در قبل از کودتا و انعکاس و تاثیر شکستی است که بعد از آن به وجود آمد. (احمدپور، ۱۳۸۸: ۲۳۲)

آخر شاهنامه

آخر شاهنامه سومین مجموعه شعری مهدی اخوان ثالث است. این کتاب هم از نظر تاریخی، از لحاظ محتوا و تشخص زبان و هم به اعتبار محتوا و تبلور اندیشه، در حد و مرز میان «زمستان» و «از این اوستا» است. شاعر در این کتاب مردی‌ست با پوستین میراث بر دوش. در این کتاب شاعر، کم و بیش، دست‌اندازهای بیانی خاص نیما را پشت سر گذاشته و در جاده هموار زبان و ویژه خویش به راه افتاده‌است. (حقوقی، ۱۳۷۰: ۱۰۳) شاید به‌زعم بعضی پربارترین و یک‌دست‌ترین مجموعه اخوان همین «آخر شاهنامه» باشد. آن بغضی که گلوگیر است، آن جادویی که کلام را شعر می‌کند، آن خصیصه‌ای که در هیچ تعریفی نمی‌گنجد در بیشتر اشعار این کتاب است. (بهیانی، به نقل از شاهیندژی، ۱۳۸۷: ۱۵۷)

از این اوستا

اوج هنر شعری اخوان در چهارمین دفتر شعرش به نام «از این اوستا» تجلی می‌کند. این مجموعه بی‌شک دربردارنده بهترین شعرهای اخوان است که در اواخر دهه سی و اوایل دهه چهل (۱۳۴۴) سروده شده‌اند. (محمدی آملی، ۱۳۸۰: ۱۴۴) در این کتاب شاعر دیگر پخته و سرد و گرم چشیده و مسلط است. با غزلی در مقدمه پیرامون مفهوم این بیت: «شاعر نیم و شعر ندانم که چه باشد/ من مرثیه خوان دل دیوانه خویشم»

دفتر خود را آغاز می‌کند و در پاسخ آن‌ها که با چند و چون خویش می‌آزارندش. شعر «متزلی در دوردست» متضمن آرزوی یک غمگسار است و دیگر هیچ و نمودار حسرت تنهایی اوست. عقاید، نظریات، تعریضات، کنایات و درد دل‌های عمومی و خصوصی و با همان شیوه‌ای طنزآلود و جملاتی که با معترضه‌ها به دو نیم می‌گردند، بیان می‌شود. در اینجا از ادب کلاسیک تا مدرن و از افراد و اشخاص مرده و زنده سخن به میان می‌آید و گاهی هم تازیانه‌ای به گرده این و آن می‌خورد. (بهبهانی، به نقل از شاهیندژی، ۱۳۸۷: ۱۵۹-۱۵۸)

مبانی عملی

در این پژوهش، با توجه به مسائل مطرح شده توسط سرل درباره‌ی کنش‌های گفتاری و انواع و بسامد آنها در سه منظومه از مهدی اخوان ثالث که عبارتند از: آخر شاهنامه، زمستان و از این اوستا مورد بررسی و تحقیق قرار خواهد گرفت.

۱- کنش اظهاری

کنش اظهاری به کنش‌هایی اطلاق می‌شود که حادثه‌ای یا حالتی را توصیف می‌کند. گوینده در این کنش عقیده خود را درباره‌ی درستی مطلبی اظهار می‌دارد. این کنش تعهد گوینده را نسبت به صدق گزاره مطرح شده نشان می‌دهد. کنش اظهاری به دو دسته «واقعیت‌بنیاد» و «خردورزانه» تقسیم می‌شود. افعال «خردورزانه» عبارت‌اند از: بیان کردن، دلیل آوردن، توصیف کردن، اعتراض کردن، نفی کردن، معرفی کردن، تأکید کردن و اطمینان داشتن. کنش «واقعیت‌بنیاد» نیز شامل آن دسته از کنش‌های اظهاری می‌شود که مبین اطلاعات مبتنی بر واقعیت است. (این واقعیت می‌تواند فرهنگی، هنری، تاریخی و یا اجتماعی باشد.)

«هوا دلگیر / درها بسته / سرها در گریبان / دست‌ها پنهان / نفس‌ها ابر / دل‌ها خسته و غمگین / زمین دل‌مرده / سقف آسمان کوتاه / غبارآلوده مهر و ماه / زمستان است. و گرد دست محبت سوی کس یازی، / به اکراه آورد دست از بغل بیرون / که سرما سخت سوزان است... منم من، میهمان هرشب، لولی‌وش مغموم / منم من، سنگ تپاخورده رنجور / منم، دشنام پست آفرینش، نغمه ناجور... چه می‌گویی که بیگه شد، سحر شد، بامداد آمد؟ / فریبت می‌دهد، بر آسمان این سرخی بعد از سحر که نیست.» (زمستان، ۱۰۸-۱۰۹)

بیشترین کنش به کار گرفته شده در این سه منظومه، از نوع اظهاری است. اخوان ابتدا با جملات کوتاه که هم بار عاطفی دارند و هم بار اظهاری، زمستان را توصیف می‌کند. سپس سرما را دلیل سردی

روابط انسان‌ها بیان می‌کند و خود را با اصطلاحات لولی‌وش مغموم، سنگ تپیاخورده رنجور و غیره معرفی و با تکرار لفظ «منم» تأکید می‌کند. در انتهای بند نیز، به بیان این واقعیت می‌پردازد که سرخی آسمان شب هنگام برف، نوید فرارسیدن زمستان را می‌دهد که این زمستان را در معنای استعاری می‌توان به روزگار سخت و طاقت‌فرسا تعبیر کرد.

«شب از شب‌های پاییزی ست... / از آن همدرد و با من مهربان شبهای شک‌آور، / ملول و خسته دل، گریان و طولانی / خموش و مهربان با من / **بکر دار پرستاری سیه پوشیده** پیشاپیش، / دل برکنده از بیمار.» (از این اوستا، ۵۹)

نمونه دیگری از توصیف در کتاب از این اوستا به چشم می‌خورد که شاعر در این بخش یا جزئیات دقیق و ظریف به توصیف شبی مهربان و اندوهبار می‌پردازد و مانند پرستاری که در عین محافظت از بیمار، او را رها کرده است به تصویر می‌کشد.

«سبز و رنگین جامه‌ای گلبفت بر تن داشت. / دامن سیرابش از موج طراوت مثل دریا بود. / از شکوفه‌های گیلان و هلو طوق خوش‌آهنگی به گردن داشت.» (همان: ۹۲)

توصیف زیبایی‌های باغ در این قسمت، مانند: چمنزار، دامن باغ، شکوفه‌های درختان و امثال این موارد نشانگر دقت و جزئی‌نگری شاعر و متفاوت دیدن پدیده‌هاست. تشبیه قسمت دوم (دامن سیرابش) و حس آمیزی قسمت سوم (طوق خوش‌آهنگی) نیز باعث تأثیرگذاری بیشتر می‌گردد. توصیفات اخوان در این شعر به گونه‌ای است که ابتدا به مفهوم مورد نظر اشاره می‌کند و سپس ویژگی‌ها و خصایص آن را وصف می‌کند.

«جوی خشکیده ست و از بس تشنگی دیگر / بر لب جو بوته‌های بارهنگ و پونه و خطمی / خوابشان برده ست. / با تنی بی‌خویشتن، گویی که در رویا / می‌بردشان آب، شاید نیز / آبشان برده ست.» (همان: ۹۳)

در این بخش نیز شاعر همانند دو مورد پیشین ابتدا به بیان مفهوم (جوی) پرداخته سپس آن را با جزئیات توصیف می‌کند. بوته‌های لب جوی را طور دیگری می‌بیند و مفهوم شک و تردید را نیز به دنبال دارد.

«دیگر به تنگ آمده ایم الحق... / و سخت از این مرثیه‌ها بیزاریم. / **بسمان است** این مرثیه‌خوانی و دلسوزی. / دیگر بس است مرثیه، دیگر بس است گریه و زاری / ما خسته ایم آخر.» (آخر شاهنامه، ۱۰۰-۱۰۱) جز پدرم آری / من نیای دیگری **نشناختم** هرگز... **من یقین دارم** که در رگ‌های من خون رسولی یا امامی نیست.» (همان: ۳۴-۳۳)

در این بخش از کتاب «آخر شاهنامه»، اخوان از مرثیه‌ها و ناله‌ها به ستوه آمده به اعتراض می‌پردازد. سپس به وضعیت اجداد خود اشاره می‌کند که جز پدرش نیای دیگری را نمی‌پذیرد و نفی می‌کند و از اینکه خود را از سلالهٔ انبیا و امامان نمی‌داند، اطمینان حاصل می‌کند. این بخش می‌تواند بیانگر موضع اخوان به لحاظ مذهبی نیز باشد.

۲- کنش عاطفی

کنش‌های عاطفی به کنش‌هایی اطلاق می‌شود که به واسطهٔ کاربرد خاصی از زبان به بیان احساسات و عواطف خود در رابطه با پدیده‌های موردنظر می‌پردازد. گوینده احساس خود را از طریق قدردانی، عذرخواهی، تبریک، ناسزا و غیره بیان می‌دارد. با بیان هر گزاره (با فرض حقیقی بودن آن)، در شخص احساسی به وجود می‌آید. این کنش‌ها به دو دستهٔ «انفعالی» و «اخلاقی» تقسیم می‌شوند. کنش‌های «انفعالی» عبارت‌اند از: غم، شادی، خشم و ترس، تنفر، آرزو، تعجب، تعریف و تمجید، سرزنش، شکایت، عشق و دوستی. کنش‌های «اخلاقی» عبارت‌اند از: دعا، سلام، عذرخواهی، خداحافظی و تبریک.

۲-۱- کنش‌های عاطفی- انفعالی

«اینجا چرا می‌تابی؟ ای مهتاب برگرد/ این کهنه گورستان غمگین دیدنی نیست.» (زمستان: ۶۸) «چه لذت‌بخش و مطبوع است مهتاب پس از باران / ز شادی گرم شد خون در عروق سرد بیماران.» (همان: ۵۴)

شاعر ابتدا غم موجود در شهر را از طریق استعاره کهنه گورستان بیان می‌کند. سپس به شادی دل‌مردۀ آدمیان پس از بارش باران اشاره می‌کند. این بند دارای مفهوم تعجبی و تعریف و تمجید نیز می‌باشد.

«بادهای هست و پناهی و شبی شسته و پاک / جرعه‌ها نوشم و ته جرعه فشام بر خاک / / باده کم کم دهم شور و شراری که مپرس / بر دَم افغان خیزان، به دیاری که مپرس.» (همان: ۲۷-۲۸)

شاعر لذت حاصل از شراب را با شادی و حالات افغان و خیزان بیان می‌کند. بیان احساسات شادمانه یکی از کنش‌های عاطفی است که در این شعر به چشم می‌خورد.

«نادری پیدا نخواهد شد، امید! / کاشکی اسکندری پیدا شود.» (آخر شاهنامه: ۲۵) «ما چون دو دریچه روبه‌روی هم / آگاه ز هر بگو مگوی هم / هر روز سلام و پرسش و خنده / هر روز قرار روز آینده / نه مهر فسون نه ماه جادو کرد / نفرین به سفر که هرچه کرد، او کرد.» (همان: ۵۳)

در بند ابتدایی از کتاب آخر شاهنامه، شاعر به امید و آرزو روی می‌آورد. او از زندگی به ستوه آمده و خواهان منجی‌ای است که او را نجات دهد. کنش عشق و دوستی در بند دوم به چشم می‌خورد.

صمیمیت شاعر با معشوق خویش و ابراز تنفر از جدایی و دوری، گواهی بر این مدعاست. در همین بند کنش اخلاقی سلام کردن نیز به چشم می‌خورد.

«هر که آمد بار خود را بست و رفت / ما همان بدبخت و خوار و بی نصیب... / همه سر چشم و از دیدن او محروم / همه تن دستم و از دامن او کوتاهم.» (همان: ۲۵-۲۷)

نمونه دیگری از ناله و شکوه در این بیت به چشم می‌خورد که شاعر گله‌مند از بخت خویش است که با وجود شایستگی، از معشوق محروم است. کنش‌های غم، شکایت و حسرت از جمله کنش‌های عاطفی- انفعالی بکار رفته در این بیت است.

«نزد آن قومی که ذرات شرف در خانه خونشان / کرده جا را بهر هر چیز دگر، حتی برای آدمیت، تنگ، / خنده دارد از نیاکانی سخن گفتن، که من گفتم.» (همان: ۳۳)

در این بند نیز شاعر با استفاده از کنش‌های عاطفی تحقیر و تأسف، به تمسخر و طعنه افراد فرومایه زمانه‌اش می‌پردازد؛ چون در آن زمانه شرافت و انسانیت جایگاهی ندارد.

۲-۲- کنش‌های عاطفی- اخلاقی

«گفت راوی: «حمدلله ماشالله، چشم دشمن کور» / کلبه مالامال بود از گونه‌گون فرزند/ نر و ماده هر یک این دلخواه آن دل‌بند» (از این اوستا: ۳۵-۳۶) «ای قافله بدرو! سفر خوش! به سلامت/ من همسفر مرکب پی کرده خویشم.» (همان: ۵)

در بند ابتدایی مهمان به دعا و شکرگزاری در حق فرزندان می‌زبان می‌پردازد. در بند دوم شاعر با زبان عاطفی و احساسی، خداحافظی می‌کند.

«من خردی تو دیدم و بخشایمت به مهر/ و نیز دیده‌ای تو، ببخشای پستی‌ام.» (زمستان: ۱۲۹) ... «بر تو دلا! فرخ و فرخنده باد/ دولت این لرزش و این اضطراب.» (همان: ۱۱۸)

در این ابیات نیز شاهد کنش عذرخواهی و تبریک هستیم. در بیت اول شاعر درخواست بخشش دارد که این درخواست، جزو کنش ترغیبی نیز به شمار می‌آید. بیت دوم نیز به تبریک و شادباش پرداخته است. «مسیحای جوانمرد من! ای ترسای پیر پیرهن چرکین! / دمت گرم و سرت خوش باد!» (همان: ۱۰۸)

در این بند شاعر مسیحا را مورد خطاب قرار می‌دهد و او را با لفظ «دمت گرم» و «سرت خوش باد» دعا می‌کند و می‌خواهد که در این سرما پناهش بدهد. دعا به عنوان یکی از کنش‌های اخلاقی در این بند این گونه به کار رفته است.

«گروه تشنگان در پیچ افتادند: «آیا/ این همان ابر است کاندر پی/ هزاران روشنی دارد؟» (همان: ۵۶)

نمونه‌ای از شک و تردید در این بند دیده می‌شود که تشنگان درباره ماهیت ابر در تردید هستند و این نوعی از کنش‌های عاطفی- اخلاقی به شمار می‌رود.

«خروش رعد غوغا کرد، با فریاد غول‌آسا. / غریو از تشنگان برخاست: / باران است، هی! باران ... / پس از هرگز ... خدا را شکر ... چندان بد نشد آخر» (همان: ۵۵)

در بند بعدی نیز شاهد نوع دیگری از کاربرد کنش‌های عاطفی مانند شکرگزاری و دعای تشنگان پس از دیدن باران هستیم. تصویرسازی شاعر از رعد و برق در قسمت ابتدایی، بر تأثیرگذاری شعر افزوده است.

اخوان توانسته‌است ضمن به خدمت‌گیری زبان فاخر، کنش‌های عاطفی ساده‌ای را به کار برد که بتواند خواننده را از طریق همدردی کردن با او یا برانگیختن احساسات روانی‌اش، در عواطف و احساسات خود شریک کند. درست است که شعر از تخیل و احساس و عاطفه مایه‌ور می‌شود؛ اما کنش عاطفی به کاررفته در اشعار اخوان کمتر از کنش‌های اظهاری اشعار اوست و این امر نشانه زبان قدرتمند اخوان است که توانسته با تخیل کمتر، احساسات مخاطب را در شعر درگیر کند.

۳- کنش ترغیبی

کنش ترغیبی به کنش‌هایی اطلاق می‌شود که با استفاده از آن‌ها کسی برای انجام کاری خاص ترغیب می‌شود و از او خواسته می‌شود تا کاری را انجام دهد؛ یعنی گوینده می‌خواهد شنونده کاری را انجام دهد. گوینده سعی می‌کند تا کاری کند که چیزهایی انجام شود و جهان را با محتوای گزاره‌ای- که شامل عمل آتی شنونده می‌باشد- تطبیق بدهد که شامل پرسشی، امری، درخواستی، توصیه و نصیحت و هشدار می‌باشد.

«باغ بی‌برگی که می‌گوید که زیبا نیست؟» (زمستان: ۱۶۷) «های! نخراشی به غفلت گونه‌ام را، تیغ! / های، نپرسی صفای زلفکم را، دست! / آبرویم را نریزی دل!» (همان: ۱۴۴-۱۴۵)

در بند ابتدایی کنش پرسشی بلاغی صورت گرفته است. در این نوع پرسش خواننده منتظر جواب نیست؛ بلکه برای تأکید بیشتر از استفهام انکاری بهره جسته است. در بند دوم نیز شاعر به دلش هشدار می‌دهد.

«ای پریشان‌گوی مسکین! / پرده دیگر کن! / داستان پور فرخزاد را سر کن» (آخر شاهنامه، ۸۴- ۸۵) «... برو آنجا که تو را منتظرند/ دست بردار از این در وطن خویش غریب.» (همان: ۱۴۷)

در اولین بند شاعر از مرد چنگی درخواست می‌کند که داستان دیگری بسراید. در بند دوم نیز به قاصدک توصیه و نصیحت می‌کند که سربار و طفیل نباشد و به جایی که خواهان او هستند، برود. شاعر از فعل دست‌بردار _ که حالت امری دارد _ برای بیان توصیه و نصیحت استفاده کرده‌است. اینگونه همپوشانی در کنش‌ها در آثار اخوان بسیار به چشم می‌خورد.

«نه ماهیم من، از شنا چه حاصل؟» (همان: ۹۰)

در این نوع سؤال که شاعر از خودش می‌پرسد، منتظر جوابی نیستیم؛ بلکه برای شمات مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نوع پرسش‌ها نمونه‌ای از کنش‌های ترغیبی می‌باشد.

نمونه دیگری از این پرسش‌ها را در بیت «زین چه حاصل جز دروغ و جز دروغ؟ / زین چه حاصل جز فریب و جز فریب؟» (همان: ۲۵) می‌توان یافت.

این سؤال نیز بلاغی است؛ یعنی منتظر جواب نیستیم؛ بلکه هدف از پرسش، سرزنش است؛ یعنی شاعر قطعاً می‌داند که این زندگی حاصلی جز دروغ و فریب ندارد.

۴- کنش‌های تعهدی

کنش تعهدی مربوط به متعهد کردن خود گوینده برای انجام دادن عملی در آینده است. گوینده با قول دادن، سوگند خوردن و اعمالی نظیر این، متعهد می‌شود که در آینده کاری را انجام بدهد. این کنش تطبیق دادن جهان با محتوای گزاره‌ای است که عملاً توسط گوینده انجام می‌شود؛ علاوه بر این این کنش قصد و نیت گوینده را نیز نشان می‌دهد.

«بس کن خدا را، ای چگوری بس! / ساز تو وحشتناک و غمگین است. / بس کن خدا را، بیخودم کردی.» (از این اوستا: ۵۵)

سوگند دادن مرد چگوری، یکی از مصادیق کنش تعهدی است که شاعر مخاطب را به خدا سوگند می‌دهد و از او می‌خواهد که پایبند به این سوگند باشد و نوایش را قطع کند.

«شما را ای گروه تشنگان، سیراب خواهیم کرد / پس از باران جهان را غرقه در مهتاب خواهیم کرد.» (زمستان: ۵۴)

با توجه به بافت متن، ابر سیاه قول می‌دهد که پس از باریدن باران، تشنگان را غرق در روشنی خواهد کرد. این نوع کنش کمترین بسامد را در میان این سه منظومه دارد.

۵- کنش اعلامی

هدف کنش اعلامی اعلام شرایط تازه برای مخاطب است. گوینده و اعلام‌هایش بر جهان تغییرات واقعی ایجاد می‌کند. این کنش هم‌زمان دارای دو وجه انطباقی بین زبان و جهان است. کنش اعلامی زمانی اتفاق می‌افتد که گوینده قدرت و صلاحیت لازم را داشته باشد. این امر تنها به واسطه انجام مناسب کنش گفتار تحقق می‌پذیرد. افعال نام‌گذاری کردن و اعلام کردن در زیرگروه کنش اعلامی قرار می‌گیرد.

«و او مانند سردار دلیری نعره زد بر شهر / و بسیاری دلیرانه سخن‌ها گفت؛ اما پاسخی نشفت / اگر تقدیر نفرین کرد یا شیطان فسون، هر دست یا دستان / صدایی برنیامد از سری، زیرا همه ناگاه سنگ و سرد گردیدند / از اینجا نام او شد «شهریار شهر سنگستان»» (از این اوستا: ۲۰) در این بند شاعر روند چگونگی نام‌گذاری کردن شاهزاده را با نام شهریار شهر سنگستان، بیان می‌کند.

«من امشب آمدستم و ام بگرام / حسابت را کنار جام بگذارم.» (زمستان: ۱۰۹)

این نوع کنش نشانگر این است که شاعر از جایگاه قدرت برخوردار است. او اعلام می‌کند که آماده است تا وام خود را ادا کند. همچنین تعهد نیز دیده می‌شود.

«جاودان بر اسب یال‌افشان زردش می‌چمد در آن / پادشاه فصل‌ها، پاییز.» (همان: ۱۶۷)

نامگذاری یکی از کاربردهای کنش اعلامی است که این نام بدیع است و زائیده تفکر خود شاعر. او در این بند بر پاییز نام پادشاه فصل‌ها را می‌نهد.

نمونه دیگری از نام‌گذاری به‌عنوان کنش اعلامی را می‌توان در بیت: «نومیدم و نومیدم و نومید / هر چند می‌خوانند «امید» م.» (همان: ۱۰۴) نیز یافت.

در این بیت شاعر خودناامید است و اطرافیان او را با این حال، امید می‌نامند. تکرار و تناقض که در این بیت مشهود است، بر زیبایی و تأثیرگذاری شعر افزوده‌است.

۶- جملات شامل دو کنش مختلف

«آفتاب بلند عالمگیر! / من دگر زین حجاب دلزده‌ام / دوست دارم پرستویی باشم / که ز پروانگی کسل شده‌ام.» (زمستان: ۴۱)

در این ابیات شاهد کنش اظهار از نوع اعتراض و عاطفی از نوع آرزو هستیم. پروانه به آفتاب اعتراض می‌کند که از این افسردگی و پژمردگی دلزده است و آرزو دارد که مثل پرستویی باشد. همچنین کنش اعلامی نیز به چشم می‌خورد که پروانه اعلام خستگی می‌کند.

از نمونه‌های دیگر جملات دو کنشی می‌توان به «مرد نبرد باش که در این کهن‌سرا / کاری محال در بر مرد نبرد نیست.» (همان: ۳۶) اشاره کرد.

در این بند نیز شاهد کنش ترغیبی توصیه و اظهاری واقعیت‌بنیاد هستیم. شاعر به مخاطب توصیه می‌کند که خود را برای نبرد با ناملایمات زندگی آماده کند؛ چون طبق واقعیتی که از گذشته نیز وجود دارد، برای انسان تسلیم‌ناپذیر، هیچ کاری غیرممکن نیست.

«ما فاتحان شهرهای رفته بر بادیم / با صدایی ناتوان تر زآنکه بیرون آید از سینه، / ما راویان قصه‌های رفته از یادیم.» (آخر شاهنامه: ۸۵)

این بند نیز دارای کنش عاطفی از نوع تاسف و اظهاری از نوع معرفی است. شاعر با حالت تحقیر و تاسف خود را معرفی می‌کند. فاتحان شهرهای رفته بر باد و راویان قصه‌های رفته از یاد اصطلاحاتی هستند که شاعر به معرفی خود می‌پردازد.

«بس کن خدا را ای چگوری، بس / ساز تو وحشتناک و غمگین است.» (از این اوستا: ۵۵)

در این بند شاهد دو کنش عاطفی از نوع طعنه و تعهدی از نوع سوگند دادن هستیم. شاعر با طعنه به وحشتناک بودن ساز، مرد چگوری را به خدا سوگند می‌دهد که دیگر چنگ ننوازد.

۷- جملات شامل دو زیر گروه از یک کنش

«گرگ‌ها خیره نگه کردند / همصدا زوزه برآوردند:

«ما ندیدیم، ندیدیمش / نام، هرگز نشنیدیمش» (زمستان: ۸۲)

در این ابیات تکرار به منظور تأکید کردن، استفاده از افعال منفی «ندیدیم» و «شنیدیم» به منظور نفی کردن و بیان کردن، زیر گروه‌های کنش اظهاری هستند.

«ای خوش آن پرواز و این دیدار / گرد بام دوست می‌گردند، نرم نرمک اوج می‌گیرند، افسونگر پریزادان.» (آخر شاهنامه: ۶۹)

این بند نیز دارای دو کنش عاطفی است. هم آرزومندی را ابراز می‌کند، هم عشق و دوستی دو کبوتر را به تصویر می‌کشد.

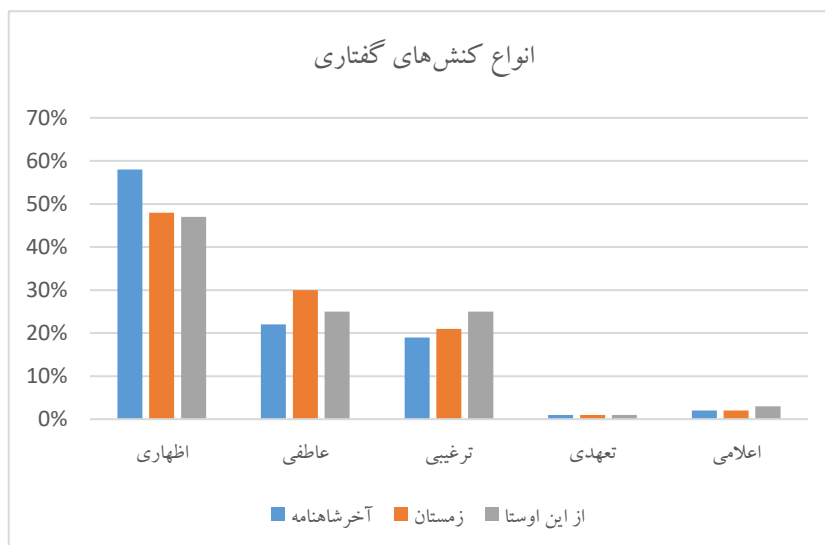
برای بیان نمونه از دو کنش ترغیبی نیز به بیت «با من بگو، ای بینوای دوره‌گرد، آخر / با ساز پیرت این چه آواز، این چه آیین است؟» (از این اوستا: ۵۶) می‌توان اشاره کرد.

در این بیت شاهد دو کنش ترغیبی هستیم. شاعر از مرد دوره‌گرد درخواست می‌کند که ماهیت آواز و رسم و راهش را بگوید. کنش ترغیبی درخواستی در قسمت «با من بگو» و پرسشی در قسمت «این چه آواز این چه آیین است؟» دو کنش به کار رفته در این بیت هستند. همان‌گونه که در قسمت‌های پیشین گفته شد، اشتراک چند کنش در آن واحد در اشعار اخوان بسیار دیده می‌شود.

جدول ۱- انواع کنش‌ها در سه کتاب

کنش	آخر شاهنامه	درصد	زمستان	درصد	از این اوستا	درصد
اظهاری	۳۲۹	٪۵۸	۳۵۹	٪۴۸	۲۶۰	٪۴۷
عاطفی	۱۲۵	٪۲۲	۲۱۹	٪۳۰	۱۴۲	٪۲۵
ترغیبی	۱۰۴	٪۱۹	۱۵۹	٪۲۱	۱۳۹	٪۲۵
تعهدی	۲	٪۰.۱	۲	٪۰.۱	۱	٪۰.۱
اعلامی	۶	٪۰.۹	۶	٪۰.۹	۱۵	٪۲.۹
کل	۵۶۶	٪۱۰۰	۷۴۵	٪۱۰۰	۵۵۷	٪۱۰۰

نمودار ۱- درصد فراوانی انواع کنش‌ها در سه کتاب

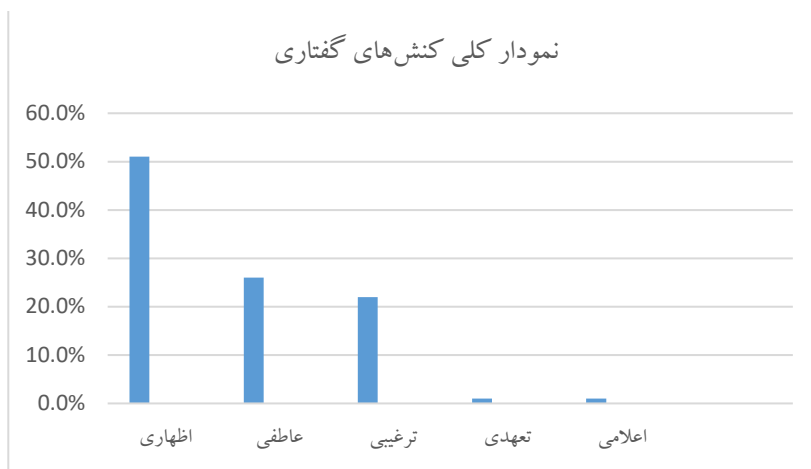

نمودار ۱ همان‌طور که در جدول و نمودار مشاهده می‌شود، کنش گفتاری تعهدی ۰.۱ درصد، کنش اعلامی ۰.۹ درصد، کنش ترغیبی ۱۹ درصد، کنش عاطفی ۲۲ درصد و کنش اظهاری ۵۸ درصد کتاب «آخر شاهنامه»، کنش گفتاری تعهدی ۰.۱ درصد، کنش اعلامی ۰.۹ درصد، کنش ترغیبی ۲۱ درصد، کنش عاطفی ۳۰ درصد و کنش اظهاری ۴۸ درصد کتاب «زمستان» و کنش گفتاری تعهدی ۰.۱ درصد، کنش اعلامی ۲.۹ درصد، کنش ترغیبی و عاطفی ۲۵ درصد و کنش اظهاری ۴۷ درصد کتاب «از این اوستا» را به ترتیب از کمترین به بیشترین میزان کاربرد کنش‌های گفتاری را در این سه کتاب به خود اختصاص دادند.

جدول ۲- تعداد کل کنش گفتاری‌های به کار رفته در هر سه کتاب

نام کنش	تعداد	درصد
اظهاری	۹۴۸	۵۱٪
عاطفی	۴۸۶	۲۶٪
ترغیبی	۴۰۲	۲۲٪
تعهدی	۵	۰.۱٪
اعلامی	۲۷	۰.۹٪
کل	۱۸۶۸	۱۰۰٪

نمودار ۲- درصد فراوانی کل کنش‌های گفتاری به کار رفته در سه کتاب

همان‌طور که در جدول و نمودار مشاهده می‌شود، کنش گفتاری تعهدی با ۰.۱ درصد، کنش اعلامی با ۰.۹ درصد، کنش ترغیبی با ۲۲ درصد، کنش عاطفی با ۲۶ درصد و کنش اظهاری با ۵۱ درصد به ترتیب از کمترین به بیشترین میزان کاربرد کنش‌های گفتاری را در این سه کتاب به خود اختصاص دادند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این سه کتاب «آخر شاهنامه»، «زمستان» و «از این اوستا» ۱۸۶۸ مورد کنش گفتاری به کار رفته است که ۹۴۸ مورد آن اظهاری، ۴۸۶ مورد آن عاطفی، ۴۰۲ مورد آن ترغیبی، ۵ مورد آن تعهدی و ۲۷ مورد آن اعلامی می‌باشد. هدف از تحلیل‌های آماری این تحقیق نشان دادن بسامد تقریبی کنش‌های به کار رفته در سه کتاب مذکور است تا بدین وسیله معلوم گردد که کدام کنش‌ها در این سه کتاب بیشتر مورد استفاده می‌باشد و در کدام کتاب بیشترین تعداد کنش‌های گفتاری به کار رفته است. بیشترین تعداد کنش اظهاری به کار رفته در سه کتاب نشان می‌دهد که شاعر در این سه کتاب در پی بیان چگونگی چیزها و باور خود است و قصد دارد از طریق شعر دنیای خود را آنچنان که هست یا آنچنان که باور دارد، نشان دهد. این اظهار باورها به صورت اعتراض یا دلیل آوردن و غیره بر احساسات و عواطف او پیشی می‌گیرد و شعر اخوان را بیش از آن که عاطفی و یا متعهد نشان دهد، در پی اثبات باورهای صادق شاعر از روزگار خویش است. در مقابل، کم بودن تعداد کنش‌های تعهدی یا اعلامی نشانگر عدم تعهد و مسئولیت، اعتبار یا مرتبه پایین قدرت اجتماعی این شاعر است. به یکی از این دو دلیل، اخوان سعی در تغییر جهان ندارد و با پدیده‌ها منطقی برخورد می‌کند. همچنین مشخص شد که کتاب «زمستان» به دلیل بیشترین تعداد کنش‌های گفتاری به کار رفته نسبت به دو کتاب دیگر به لحاظ ارتباط زبانی از سوی شاعر و دریافت مقصود از سوی مخاطب، غنی‌تر است.

تعارض منافع

تعارض منافی وجود ندارد.

منابع

- احمدپور، علی. (۱۳۸۸). *شهریار شهر سنگستان*. تهران: کله‌ر.
- احمدی نرگسه، رحیم و گرجیان، بهمن و نقی‌زاده، محمود و حسینی، سیدحسام‌الدین. (۱۳۹۷). *کارگفت‌های ترغیبی و بررسی قوانین جرج لیکاف (نظریه ادب) در قرآن کریم*. *مطالعات قرآنی*، ۹(۳۳)، ۲۱-۹.

- اخوان ثالث، مهدی. (۱۳۴۴). *از/این/اوستا*. تهران: مروارید.
- (۱۳۳۸). *آخر شاهنامه*. تهران: مروارید.
- (۱۳۸۲). *زمستان*. تهران: مروارید.
- چپمن، شیوان. (۱۳۸۴). *از فلسفه به زبان‌شناسی*، ترجمه حسین صافی. تهران: گام نو.
- حسینی، محمدضیاء و حسن پور، خسرو. (۱۳۹۱). *سخن‌کاوی: گفتمان‌شناسی (انتقادی) تجزیه و تحلیل کلام*. تهران: رهنما.
- حقوقی، محمد. (۱۳۷۰). *ادبیات امروز ایران (شعر)*. تهران: قطره.
- خسروی، نوشین. (۱۳۹۶). *بررسی کنش‌های گفتاری در دو رمان فارسی «سمفونی مردگان» و «چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم» براساس نظرات آستین (۱۹۶۲) و سرل (۱۹۶۹)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته زبان‌شناسی همگانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام.
- خیرآبادی، رضا و سامنی، سامان. (۱۳۹۵). *مقدمات زبان‌شناسی (با تمرکز بر رویکردهای بین‌رشته‌ای)*. تهران: کتابخانه فرهنگ.
- سرل، جان آر. (۱۹۶۳). *افعال گفتاری: جستاری در فلسفه زبان*، ترجمه عبداللهی، محمدعلی (۱۳۸۷). قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- شاهیندژی، شهریار. (۱۳۸۷). *شهریار شهر سنگستان*. تهران: سخن.
- صفوی، کورش. (۱۳۸۷). *درآمدی بر معناشناسی*. تهران: سوره مهر (پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی).
- عبداللهیان، حمید و باقری، علی‌اصغر. (۱۳۹۶). *کنش‌های گفتاری پنجگانه در شعر «صدای پای آب» سپهری*. *مجله زبان و ادبیات فارسی*، ۲۵ (۸۲)، ۲۵۸-۲۴۱.
- <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766925.1396.25.82.12.3>
- فضائی، سیده مریم و نگارش، محمد. (۱۳۹۰). *تحلیل خطبه پنجاه و یکم نهج‌البلاغه براساس طبقه‌بندی سرل از کنش گفتاری*. *مطالعات اسلامی: علوم قرآن و حدیث*، ۴۳ (۸۶)، ۱۱۸-۸۱.
- <https://doi.org/10.22067/naqhs.v43i1.7939>
- قبادی، سمیه و قبادی، حنیفه. (۱۴۰۰). *بررسی کنش‌های گفتاری در نمایش‌نامه‌ی مرگ یزدگرد بر اساس آرای سرل*، نهمین همایش ملی متن‌پژوهی ادبی، تهران.
- <https://civilica.com/doc/1245501/>

کاظمی، فروغ و جمشیدی، سپیده. (۱۳۹۵). *نظریه کنش‌های گفتاری در فارسی و انگلیسی*. تهران: داستان.

کوک، گای. (۱۳۸۸). *زبان‌شناسی کاربردی*. ترجمه مصطفی حسرتی، فریبا غضنفری و عامر قیطوری. کرمانشاه: دانشگاه رازی کرمانشاه.

محمدی آملی، محمدرضا. (۱۳۸۰). *آواز چگور (زندگی و شعر مهدی اخوان ثالث)*. تهران: ثالث.

Persian References Translated to English

Abdollahian, H. & Bagheri, A. (2017). Five speech acts in Sepehari's poem 'Sedaye paye ab'. *Persian language and literature*, Vol. 25, No. 82, Pp. 241-258. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766925.1396.25.82.12.3> [In Persian]

Ahmadinargese, R., Gorjian, B., Naghizadeh, M. and Hoseini, H. (2018). Persuasive speeches in the Quran. *Literary-Quranic Studies*, Vol. 9, No. 33, Pp. 9-21. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23452234.1397.6.2.2.5> [In Persian]

Ahmadpour, A. (2009). *Shariyare shahre sangestan*. Tehran: Kalhor. [In Persian]

Akhavan-sales, M. (1959). *Akhare shahnameh*. Tehran: Morvarid. [In Persian]

Akhavan-sales, M. (1965). *Az in avesta*. Tehran: Morvarid. [In Persian]

Akhavan-sales, M. (2003). *Zemestan*. Tehran: Morvarid. [In Persian]

Chapman, S. (2005). *From philosophy to linguistics* (H. Saafi, Translator). Tehran: Game No. [In Persian]

Cook, G. (2009). *Applied Linguistics*. Translated by Hasrati, M & Ghazanfari, F & Gheytoori, A. Kermanshah: Razi university. [In Persian]

Fazaeli, M. and Negaresh, M. (2011). Analysis of the fifty-first sermon of Nahj al-Balagha based on Searle's classification of speech acts. *Islamic Studies: Sciences of Quran and Hadis*, Vol. 43, No. 86, Pp. 81-118. <https://doi.org/10.22067/naqhs.v43i1.7939> [In Persian]

Ghobadi, S. and Ghobadi, H. (2021). Examining speech acts in the play Death of Yazdgerd based on Searle's opinion, *The 9th National Conference on Literary Text Studies*, Tehran. <https://civilica.com/doc/1245501/> [In Persian]

Hoghooghi, M. (1991). *Iran's modern literature (poetry)*. Tehran: Ghatreh. [In Persian]

Hoseyni, M & Hasanpoor, K. (2012). *Speech analysis:(critical) discourse analysis, speech analysis*. Tehran: Rahnama. [In Persian]

Kazemi, F & Jamshidi, S. (2016). *The theory of speech acts in Farsi and English*. Tehran: Dastan. [In Persian]

Kheyra-badi, R & Sameni, S. (2016). *Introduction to Linguistics (focusing on interdisciplinary approaches)*. Tehran: Culture Library Publishing. [In Persian]

Khosravi, N. (2017). *Analysis of speech acts in two Persian novels Samfooni e mordegan and Cheragh ba ra man khamoosh mikonam based on Austin (1962) and Searle (1969) comments*. Master's

thesis. Department of General Linguistics, Faculty of Literature and Human Sciences, Ilam University. [In Persian]

Mohamadi Amoli, M. (2001). *Avaze chogoor* (life and poetry of Mahdi Akhavan-Sales). Tehran: Sales. [In Persian]

Safavi, K. (2008). *An introduction to semantics*. Tehran: Soore ye mehr Pubkishing. [In Persian]

Searle, J. R. (1963). *Speech acts; An essay in the philosophy of language* (M. Abdollahi, Trans.). Qom: Islamic Science and Culture Research Institute Publishing. [In Persian]

Shahindeji, S. (2008). *Shariyare Shabre Sangestan*. Tehran: Sokhan. [In Persian]